

CZU 78.071.1(478)(092)=135.1

CREAȚIA COMPOZITORULUI MOLDOVEAN ȘTEFAN NEAGA ÎN VIZIUNEA CONTEMPORANILOR. 125 ANI DE LA NAȘTERE

*Anastasia MOLDOVANU,
șefă a Bibliotecii de Arte „Tudor Arghezi”*

Rezumat: Fostul regim dictatorial al Partidului Comunist, instaurat la noi în Republică, mai funcționează și astăzi în mentalitatea unor oameni, nostalgici după el. Este deosebit de important să dezhădăcinăm aceste prezențe tardive, care, din varii motive, au fost ascunse, restricționate, descalficate. Unei asemenea tratări a fost supusă opera și creația muzicală a compozitorului Ștefan Neaga, pianist și dirijor. Este o necesitate imperativă a societății, care tinde spre valori europene, să elucideze și să pună în valoare aspecte noi, încă puțin studiate și reflectate în epocă, distorsionate sau cenzurate de istoriografia sovietică, privind viața și activitatea, rolul, importanța și semnificația moștenirii artistice și culturale a compozitorului, pianistului, dirijorului și profesorului Ștefan Neaga (1900-1951).

Cuvinte-cheie: Ștefan Neaga, moștenire muzicală, înregistrări sonore, genuri muzicale.

La 24 noiembrie 2025, cultura muzicală din Republica Moldova a marcat aniversarea de 125 de ani a compozitorului Ștefan Neaga, născut în această zi, în anul 1900, la Chișinău (Basarabia, Imperiul Rus), și decedat la 29 mai 1951, la Chișinău, în R.S.S. Moldovenească. Evident, această dată a prilejuit pregătirea mai multor evenimente de comemorare și științifice, de cunoaștere a operei lui. Biblioteca de Arte „Tudor Arghezi” a fost invitată să participe la o masă rotundă omagială cu genericul „Ștefan Neaga, moștenirea muzicală a Basarabiei: 125 ani de la naștere”, organizată de către Institutul Patrimoniului Cultural, afiliat Ministerului Culturii al Republicii Moldova, secția „Patrimoniului artistic” al IPC (șef secție – dr. hab. Violeta Tipa). Prilejuită de obiectivele Programului național în domeniile cercetării și inovării pentru

anii 2024-2027, manifestarea științifică a întrunit aportul unei serii de specialiști din cadrul Institutului și din afara lui. Din partea bibliotecii, prezentă la masa de discuții a fost subsemnata, Anastasia Moldovanu, cu comunicarea „Creația muzicală a lui Ștefan Neaga reflectată în colecția «Cărții de muzică» a Bibliotecii”. Invitatul și oaspetele de onoare la întrunire a fost academicianul Gheorghe Mustea, compozitor, flautist, dirijor și pedagog.

În cadrul discuțiilor purtate între academicianul Gheorghe Mustea, dr. hab. Victor Ghilaș, dr. Vasile Chiseliță, dr. Ion Duminică, dr. Valeria Barbas ș.a., au fost identificate mai multe erori ce țin de denumirea corectă a compozițiilor muzicale pe care le-a creat Ștefan Neaga. În colecțiile Agenției Naționale a Arhivelor a Republicii Moldova au fost identificate noi surse inedite despre viața și creația muzicală a lui Ștefan Neaga, prezentate în comunicarea lui Ion Duminică, în care se atestă aspecte mai puțin cunoscute din perioada de avânt creativ al maestrului.

Numele lui Ștefan Neaga îl poartă o școală de muzică din Chișinău (timp de șapte decenii), Centrul de Excelență în Educație Artistică „Ștefan Neaga” – instituție educațională ce oferă programe de formare profesională pentru pregătirea cadrelor în domeniul educației artistice. În galeria marilor personalități ale culturii noastre muzicale, numele lui ocupă un loc de cinste. Opera lui este inclusă în tezaurul culturii muzicale naționale, o bună parte din creația compozitorului face parte din Fondul de aur al I.P. Compania „Teleradio-Moldova”. După cel de-Al Doilea Război Mondial, într-o perioadă de început de avânt cultural național, Ștefan Neaga s-a dedicat formării unei noi generații de muzicieni. În cadrul Conservatorului de Stat din Chișinău, el a devenit primul profesor de compoziție, elaborând programe de studii și susținând tinere talente. Gheorghe Mustea, flautist, naist, pedagog, compozitor, dirijor și academician, menționează în cadrul întâlnirilor pe care le are cu publicul său, că Ștefan Neaga „nu a fost doar un creator de muzică, ci un arhitect al spiritului artistic moldovenesc, un om care a clădit din iubire și talent temelia școlii componistice naționale. Un vizionar, un învățător al sufletului și un ctitor de cultură”.

Este un imperativ al timpului de astăzi, ca să dezmințim tot ce a creat sistemul de dezinformare despre adevărata valoare a omului creator, sistemul care nu vedea omul ca personalitate, ci doar ca un produs al realismului socialist. Ștefan Neaga a fost un creator

de frumos, dar trist. El n-a ajuns, până la urmă, să-și vadă roadele creației lui și plinătatea sufletului pe care l-a purtat acel corp chinuit. A plecat exact în acel moment când sistemul care l-a obstrucționat, a început să dea fisuri în toate direcțiile. Pentru că a fost un sistem putred încă de la început, străin nouă, dar care a știut să muteleze suflete omenești pe termen lung. Din acest motiv, dezmințirea nu poate fi făcută doar prin fapte, ci și prin schimbarea mentalității înșurubate în gândirea oamenilor, care încă mai sunt nostalgici după acel sistem. Oamenii de artă n-au avut de ales. Dar dacă decideau să-și aleagă libertatea, atunci o făceau pe cont propriu ori trebuiau să tacă, ori trebuiau să plece din sistem, să apuce calea înstrăinării.

Ștefan Neaga – compozitor, pianist și dirijor

De etnie romă, Ștefan Neaga a primit educație muzicală primară în familia tatălui său Timofte Neagu – muzician, lăutar, care cânta la cobză și avea încropit un taraf din lăutari ce cântau preponderant la instrumente de suflat. Predilecția față de muzică a viitorului compozitor a avut-o de pe la vârsta de 8 ani. Fiind atras de muzică populară, a avut-o ca primă profesoară pe Anca Procupeț. La 10 ani, activa deja în orchestra tatălui său. Tot de la o vârstă fragedă, a început să învețe la pian. În 1913, susține cu succes examenul la clasa pian din cadrul societății muzicale ruse din Chișinău, fiind asistat și îndrumat de profesorii Godovskii și Guz. La examenul de absolvire al școlii muzicale ruse interpretează sonata *Appassionata* de L. van Beethoven, balada *Melancolica* în do minor de P. Ceaikovski, concertul pentru pian nr. 1 de F. Listz. În 1920, pleacă la București și intră la Academia Muzicală.

Ștefan Neaga a îmbinat cu succes instruirea primită în cadrul școlilor de muzică naționale, Chișinău și București, dar și de învățământul din școlile de muzică de prestigiu din Occident. A fost elevul unor profesori cu renume de la noi și de peste hotare. Între anii 1920-1927, studiază la Academia de Muzică și Arte Dramatice din București cu profesoara Emilia Sainciuc la clasa pian, apoi cu profesorul Dimitrie Cuclin la clasa compoziție, pe care a finalizat-o în anul 1922 la clasa pian. În 1926, se întoarce iarăși la Academie și, în 1931, a absolvit-o deja la clasa compoziție. Scrie un poem simfonic, muzică de cameră, două sonate (una pentru pian și una pentru vioară și pian) și un cvartet (nr. 2, *Muzicantul orb*). Sub îndrumarea compozitorului și profesorului

Cuclin scrie muzică dramatică. În 1931, este distins cu Premiul nominal „George Enescu” al Societății compozitorilor români, pentru *Sonata pentru pian în do minor*. În 1937, pleacă la Paris, se perfecționează la Școala Normală de Muzică (1937-1939), face studii la profesori francezi importanți (la compozitorul Castaldi, dirijor și profesor de muzică român, de origine italiană). Studiază la profesorul Alfred Coltofean (la clasa dirijat orchestral), la profesorii Nadie Bulanjer și Charles Koechin (la clasa compoziție), la profesorul Charles Miunch (la clasa de dirijare).

Participă, în dublă calitate, la expoziția mondială de la Paris, în 1937: ca membru, dar și ca solist-pianist al tarafului condus de lăutarul și muzicianul Grigoraș Dinicu, învrednicindu-se de Premiul Special al acestui eveniment. În 1939, absolveste Școala de Muzică la clasa pian și compoziție. Tot în acest an, se reîntoarce la București, unde se ocupă de activitatea concertistică și compoziție.

Până în anul 1940, adică toată perioada interbelică (excepție fac acele deplasări de studiu și practică în Franța), Ștefan Neaga a activat în România. A devenit un nume cunoscut pe scena teatrelor în cadrul spectacolelor și în cadrul înregistrărilor muzicale pentru emisiunile de difuzare a muzicii de la radio. Fiind profesionist în mai multe materii, datorită specialităților sale obținute în rezultatul diplomelor de studii, el era compozitorul, interpretul și dirijorul în cadrul manifestațiilor muzicale (a concertelor mari, a audițiilor pentru elevi etc.). Era totodată și interpret al lucrărilor sale la pian și vioară sau la alte instrumente. Era și dirijor al orchestrei cu instrumente de suflat. De asemenea, interpreta cu succes din creațiile compozițiilor clasicilor universali. Făcea audiții la Conservatorul din Iași și București (audiții pentru elevii școlilor de muzică, a claselor de compoziție), cânta la concerte omagiale în sala Ateneului, acompania concerte interpretate la pian, vioară, instrumente cu coarde ș.a. Își interpreta compozițiile sale în cadrul Orchestrei Simfonice, a Orchestrei de muzică ușoară și națională a profesionistului lăutar Grigoraș Dinicu; cânta la concertele simfonice ale Orchestrei Radio, române și arii naționale, muzică românească în diverse localuri culturale. În sfârșit, despre el se scria în presă: „d-l Ștefan Neaga, cel mai înaintat ca maturizare a mijloacelor de scriere, a prezentat o sonată pentru vioară și pian de țesătură muzicală destul de plină, de variată și de suplă, cu oarecare căderi către facil și unele infiltrări străine, dar cuprinzând, în genere, resurse muzicale de la care se pot aștepta afirmări demne de interes”.

În studiile privind creația lui Ștefan Neaga, cercetătorii din perioada sovietică susțin (cu referire la opera de referință *Ștefan cel Mare*, dar și la întreaga creație a compozitorului din anii '30 ai secolului XX) că ea denotă influența muzicii occidentale, coloritul național fiind practic estompat, atât sub aspect tematic, cât și cel al limbajului muzical.

Opera compozitorului a fost marcată de evoluțiile istorice prin care s-a perindat teritoriul dintre Prut și Nistru, care au avut loc în perioada de după anii '40 ai secolului XX. Stabilindu-se la Chișinău după ce revine din București, în 1940, Ștefan Neaga deține funcția de șef de studii la Conservatorul de Stat din Chișinău, se încadrează împreună cu profesorii și studenții în procesul de învățământ și creație. În 1943, scrie prima sa lucrare de proporție în genul concertului instrumental. În 1944, scrie primul concert din Moldova pentru vioară și orchestră. Evoluează ca pianist, interpret în concerte, compune *Fantezia moldovenească pentru vioară, pian și orchestră de coarde*, compune *Doina pentru oboi și orchestra simfonică*. În anii războiului, activează la Conservatorul din orașul Saratov (Rusia); din 1944, devine conferențiar la Conservatorul din Moscova. Creația lui Ștefan Neaga suferă schimbări. Departe de casă, începe munca de creație în domeniul muzicii simfonice: scrie suita simfonică monumentală *Moldova* pentru orchestra simfonică, un poem simfonic, cântecele *Doina* (pentru soprană și orchestră) și *Du-te, du-te, dorule* ș.a. Conservatorul din Moscova a fost evacuat în localitatea Tașkent, unde compozitorul devine docent la clasa de compoziție. Apoi revine și activează în calitate de cadru didactic la Moscova.

În perioada postbelică, revine la Chișinău și este preocupat de creația și activitatea didactică la Conservator, predând compoziția. Se manifestă pe tărâmul obștesc, de la care pierdea mult din timpul creației, fiind sub influența din ce în ce mai apăsătoare a doctrinei politice de guvernământ.

Revenind la Chișinău, după 1945, este totodată copleșit de onoruri ca autor al unor importante lucrări, inclusiv al *Imnului RSS Moldovenești*. Odată cu instaurarea deplină a regimului stalinist, activitatea compozitorului, școlit în instituțiile de învățământ occidentale, devenea pentru sistem tot mai incomodă. Era marginalizat, munca de creație era direcționată spre compoziții partinice și „norodnice”. Treptat, este eliberat mai din toate posturile-cheie pe care le ocupa grație capacităților și talentului său

de compozitor, interpret și dirijor. Îi erau încălcate drepturile de autor asupra propriilor lucrări, nu-i era permis chiar și să facă repetiții la propriile sale lucrări, fiind calificate de critica muzicală de atunci drept o abatere de la realismul socialist. Drept urmare a acestor acțiuni, are loc decesul prematur al compozitorului Ștefan Neaga, la doar 51 de ani.

Identitatea culturală prin muzică

Într-o epocă de grele încercări, când poporul nostru își căuta din nou identitatea, Ștefan Neaga a înțeles că renașterea nu se face doar prin cuvânt sau faptă, ci și prin muzică – cea mai sinceră expresie a inimii umane. Academicianul Gheorghe Mustea leagă acel avânt cultural național postbelic de creația compozitorului, menționând că Maestrul Neaga a fost pedepsit pentru apelul la melodia populară moldovenească, cu dorul ei blând, cu simplitatea și frumusețea ei (care poate fi integrată în sonoritatea simfonică, o operă de mari dimensiuni, afiliată culturii europene). Tot ce a lăsat în urma sa compozitorul – compoziții de mare valoare muzicală (aici nu se au în vedere lucrările titularii) –, reprezintă o resursă de patrimoniu pentru conservarea identității muzicale naționale și pentru educația tinerei generații de compozitori și interpreți. Astăzi, când îi rostim numele, rostim de fapt numele unei școli, a unei tradiții și a unei generații întregi, care a învățat de la el să creadă în puterea artei. Ștefan Neaga ne-a dăruit mai mult decât muzică – ne-a dăruit identitate. Prin el, noi am învățat că frumusețea nu are nevoie de granițe și că dorul de acasă poate deveni un cântec ce răsună peste timp. Să-l cinstim, așadar, nu prin cuvinte, ci prin continuarea operei sale – prin cultivarea talentului, a culturii, a iubirii pentru frumos. Pentru că, atâta timp cât muzica lui Ștefan Neaga va fi cântată, atâta timp Moldova va avea glas, suflet și demnitate. Ștefan Neaga rămâne nu doar un compozitor al timpului său, ci un simbol al renașterii culturale – un artist care a dat glas sufletului moldav, care l-a redat la rangul de patrimoniu artistic universal.

Perioada activității lui a coincis cu perioada de instaurare în toate sferile vieții sociale, dar mai cu seamă în domeniul culturii, a realismului socialist. Nici o altă idee de creație personală, identitară nu era admisă. Această abordare și-a pus amprenta pe gândirea artistică națională în perioada postbelică. Mulți dintre personalitățile domeniului – compozitori, artiști plastici, scriitori – au fost

ostatici ai aceluia regim, impuși să creeze la comandă, lipsiți fiind prin acest act de identitatea proprie.

Moștenirea artistică a lui Ștefan Neaga

Ștefan Neaga nu a fost doar un muzician talentat, ci un pilon al muzicii culte din Basarabia. Lucrările sale simfonice, vocal-simfonice și camerale, bine conservate în fondurile TRM, reprezintă o cronică sonoră a spiritului artistic al spațiului basarabean. O bună parte din creația compozitorului face parte din Fondul de aur al I.P. Compania „Teleradio-Moldova”. Opera sa acoperă aproape toate genurile muzicale, de la creația vocală și instrumentală mică, până la lucrări de mari dimensiuni, incluzând:

- *creații simfonice*, care demonstrează măiestria sa în orchestrație și capacitatea sa de a construi peisaje sonore ample, adesea inspirate din folclorul și istoria Moldovei;
- *lucrări vocal-simfonice* – includ cantate și oratorii, care atestă forța compozitorului de a îmbina discursul muzical cu cel literar, având un impact emoțional și narativ puternic;
- *muzica de cameră* – sonate, cvartete ș.a., care relevă latura sa mai intimă, concentrându-se pe dialogul subtil dintre instrumente și pe rafinamentul formei.

Prin toate aceste genuri, Ștefan Neaga a reușit să creeze o sinteză originală între tradiția muzicală europeană și melosul popular basarabean. Folclorul nu este doar citat, ci asimilat și transformat într-un limbaj muzical cult, conferind creațiilor sale o notă distinctă de autenticitate și profunzime. Faptul că o parte semnificativă din lucrările lui Ștefan Neaga, inclusiv cele de mare anvergură, se păstrează în fondurile Companiei „Teleradio-Moldova”, este esențial pentru perpetuarea memoriei sale artistice.

Academicianul Gheorghe Mustea menționează că înregistrările din fondurile menționate nu sunt simple documente, ci interpretări autentice, adesea realizate în prezența sau sub bagheta lui Ștefan Neaga, oferind cercetătorilor și muzicienilor un etalon sonor al viziunilor sale:

„Prin intermediul acestor fonduri, muzica lui Ștefan Neaga poate fi redifuzată, interpretată și studiată de generațiile actuale. Moștenirea sa continuă să inspire, demonstrând cum arta poate transcende timpul și poate deveni un simbol al identității culturale. El a lăsat în urmă o operă care vorbește despre locul său de naștere în sonete de o frumusețe și o complexitate incontestabile. Pe

noi, contemporanii, profesioniști din domeniul muzical, ne leagă de Ștefan Neaga câteva elemente – studiile la Colegiul de Muzică (astăzi Centrul de Excelență în Educația Artistică „Ștefan Neaga), onoarea de a activa în calitate de cadre didactice a acestei instituții”.

Gheorghe Mustea, în calitatea lui de director artistic și prim-dirijor al Orchestrei Simfonice Naționale a Companiei „Teleradio-Moldova”, a interpretat și a înregistrat pentru Fondul de Aur al Radiodifuziunii naționale lucrări semnate de Ștefan Neaga. În fondurile Companiei TRM se păstrează o parte a moștenirii componistice a lui Ștefan Neaga (în total, 53 de titluri), dintre care cele mai numeroase sunt creațiile simfonice, lucrările vocal-simfonice, muzica de cameră, muzică corală, muzică pentru voce cu acompaniament, un concert comemorativ („Ștefan Neaga, 90 de ani”).

CZU 792.072.3(478)(092)=135.1

ELFRIDA COROLIOV – UN DESTIN ÎN ASCENSIUNE

*Dr. Violeta TIPA,
Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău*

Unul dintre decanii de vârstă ai teatrolgiei autohtone este Elfrida Coroliov (12 mai 1935) – doctor în studiul artelor, cercetător științific coordonator, critic de teatru, Om emerit.

Elfrida Coroliov și-a început activitatea științifică acum o jumătate de secol (1968) în cadrul secției de Etnologie și Studiul Artelor a Academiei de Știință a Moldovei (AȘM), unde a fost angajată în calitate de cercetător științific inferior. Dar până la acel moment, soarta i-a testat capacitățile artistice și cele analitice (de pedagog și de cercetător). Elfrida Coroliov se poate mândri cu o biografie bogată în evenimente și activități, care i-au deschis ușile în cercetare.

Întreaga sa activitate de peste 75 de ani se divizează în câteva perioade: prima – cea a studiilor și primilor pași în balet pe scena Teatrului de Operă și Balet din orașul Gorki; a doua perioada ține de venirea la Chișinău și încadrarea în trupa nou formată de balet

